

Risk Toplumunda Seçimler

Işıl Zeynep TURKAN-İPEK (https://orcid.org/0000-0001-6979-2139), Department of Political Science and International Relations (FR), Yeditepe University, Turkey; e-mail: isil.turkan@yeditepe.edu.tr

Elections in Risk Society

Abstract

New political movements and ideological patterns become more and more frequent regarding to the contemporary political and social transformations on local and global contexts. Referring mostly to the post concepts, we can observe the actuality and development of risk society in global level. On one hand, global developments have a considerable impact on local changes and on the other hand, countries become more and more introverted and conservative that influences the transformation of the leader's discourse and electoral behavior. This article aims to analyze the development of risk society, extreme right political tendencies and political volatility in international politics starting with terrorist attacks in Europe until 2015-2016; Brexit decision of England; presidential election results in United-States. Our analysis will be based on the following concepts of risk society, post-truth and populism.

Keywords : Globalism, Risk Society, Populism, Post-Truth, Elections.

JEL Classification Codes : Y80.

Öz

Yerel ve küresel ölçekteki güncel siyasal ve toplumsal gelişmelere bakıldığında, yeni siyasal hareketlerin ve düşünce kalıplarının ön plana çıktığı görülmektedir. Kimi kavramların ötesine geçildiği bu dönemde, risk toplumu kavramının da güncelliğini koruduğunu ve sınırlarını genişlettiğini gözlemlemekteyiz. Küresel gelişmelerin yerel değişimleri tetiklediği diğer yandan da ülkelerin giderek içine kapandığı ve muhafazakârlaştığı bu dönemde, seçime katılan liderlerin söylemlerinde ve oy verme davranışlarında da değişimler görüldüğü tespit edilmektedir. Bu makale, 2015-2016 itibarıyla Avrupa'da gerçekleşen terör saldırılarından başlayarak, İngiltere'nin AB referandumu ve Amerikan başkanlık seçimi sonuçlarına değinerek, risk toplumunun gelişimini, aşırı sağ siyasi eğilimlerin ve liderlerin güç kazanmasını gerçek-sonrası (post-truth) ve popülizm kavramları ile değerlendirmeyi hedeflemektedir.

Anahtar Sözcükler : Küreselleşme, Risk Toplumu, Popülizm, Gerçek Sonrası, Seçimler.

1. Giriş

Küresel siyasi düzen değişirken yeni kavramları da beraberinde getirmekte; yerleşmiş siyasi ve toplumsal düzenlerin sarsılmaya başlamasıyla da var olan kavramların ötesine geçme ve yeni kavramlar üretme ihtiyacı gözlemlenmektedir. Küresel düzenden post-küresel düzene, 'gerçek' söylemlerden gerçek-sonrası söylemlere doğru evrilmenin yaşandığı günümüzde, Ulrich Beck'in modern ve sanayi sonrası dönemi açıklamak için öne sürdüğü risk toplumu kavramını tekrardan hatırlamak gerekmektedir (Beck, 1992). Diğer yandan, daha çok sağ siyasal eğilimlerin kullandığı popülist yaklaşımın bu gelişmelerle birlikte siyasi liderler tarafından halka yakınlaşmanın en temel aracı olarak kullanılmaktadır. Gerçek-sonrası (*post-truth*) kavramı da özellikle Kasım 2016'da gerçekleşen ABD başkanlık seçimleri sonrasında ve Oxford Sözlüğü tarafından yılın kelimesi seçilmesiyle, üzerine sıkça düşünülen bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Karşılaştığımız siyasi değişimleri, özellikle seçim dönemlerini, seçilen liderlerin yaklaşımlarını ve oy verme biçimlerini bu kavramlar doğrultusunda anlamaya çalışmak güncel siyaset sosyolojisi alanına bir katkı sağlamayı hedeflemektedir.

2015-2016 yılları itibariyle Fransa, Belçika ve Almanya'da gerçekleşen, çeşitli etnik kökene ve dini aidiyete mensup vatandaşın günlük toplumsal pratiklerini gerçekleştirdikleri sırada terör saldırılarında hayatlarını kaybetmeleri; Suriye'de yaşanan iç savaş nedeniyle karşı karşıya kalınan yoğun göç dalgaları ve yaşanan ekonomik sıkıntılar ülkeleri güvenlik anlamında daha muhafazakâr önlemler almaya yöneltmiştir. Tam da bu sebeplerdendir ki, genç nüfusun eğiliminin tam tersine İngiltere'de Avrupa Birliği karşıtı oyların yükselişe geçmesi ve AB'de kalma veya ayrılma konusunun oylandığı referandum sonucunda ayrılma kararının alınması korumacı siyasi eğilimlerin etkisini göstermektedir. Bununla beraber, tüm dünyanın siyasi dengelerini etkileyecek olan Amerikan başkanlık seçimlerinde, ırkçı ve sert popülist söylemleri ile öne çıkan aday, Donald Trump'ın seçilmesi; İtalyan referandumunda, Fransa başkanlık seçimlerinde yerleşik siyasi düzenlerin sorgulanmaya başlaması; ülkelerin yeni risklerle karşı karşıya kaldığını göstermektedir. Ulrich Beck'in de altını çizdiği gibi, modern toplumlar daha önce karşılaşmadıkları yeni sorunlarla karşı karşıya kalmakta ve 21. yüzyılın çoğulcu ve belirsiz toplumsal yapısında riskler değişkenlik göstermektedir (Çuhacı, 2007: 136; Beck, 1992). 2017 yılında siyasi risklerin ilk sıralarında Avrupa'daki seçimlerin sonuçları ve seçilmiş Başkan Donald Trump'ın dış politika hamleleri yer alırken, alt sıralarda ise İngiltere'nin *Brexit* kararının etkileri bulunmaktaydı. Bilindik siyasi alanların, parti ve lider tiplerinin değişimi, siyasi alandaki belirsiz ve öngörülemez durumlardan da beslenerek, risk toplumunun giderek geliştiğini gözler önüne sermekte ve bu değişim seçim dönemlerinde liderlerin seçim söylemleriyle bütünleşmektedir.

Güncel siyasi gelişmelerin, popülizm ve risk toplumu kavramları ile inceleneceği bu makale, öncelikle risk toplumu kavramının ve güncel siyasi risklerin; daha sonra gerçek-sonrası ve popülizm kavramı ile yükselen sağ siyasi eğilimler, Amerikan seçimleri ve İngiltere'nin *Brexit* kararı üzerinde duracaktır. Küreselleşme, risk toplumu, gerçek-sonrası

ve popülizm kavramlarının güncel siyasi ve toplumsal riskleri açıklamada önemli rol oynadıkları düşünüldüğünden, makalenin teorik çerçevesi bu kavramlar üzerinden belirlenecek; metodolojik açıdan yakın dönem siyaset bilimi literatüründen ve güncel araştırma verilerinden yararlanılarak ve keskin ayrımlardan olabildiğince kaçınarak, özünde tüm kavramların örnek olaylar üzerinde etkili olduğu belirtilecektir.

2. Risk Toplumu Kavramı ve Güncel Siyasi Riskler

Ulrich Beck *Risk Toplumu* isimli eserinde, sanayi sonrası modern toplumların yeni risklerle karşı karşıya kaldığını, eski dönemlerde risklerin çoğunlukla doğal afetlerden, dolayısı ile toplumun ve bireyin bilinci ve müdahalesi dışında gelişen tehditlerden kaynaklandığını, günümüzde ise toplumun kendisinin riskleri ortaya çıkardığını ve siyasi ve ekonomik kararların risklerin oluşumu üzerinde belirleyici olduğunu açıklamıştır (Beck, 1992; Molenat, 2009: 191). Beck'e göre modern toplumda deli dana hastalığı, genetiğiyle oynanmış bitkilerin veya canlıların kişisel çıkarlar için kullanılması sonucunda oluşan risklerin hepsi insanlar tarafından üretilmektedir. Modern toplumda, bireyselliğin de yükselişe geçmesiyle, toplumsal bozulma gerçekleşmekte ve sanayi toplumunun yaşam biçimlerinden uzaklaşarak belirsiz, bireysel tercihler yapılmaktadır. Beck, geleceğin belirsizleştiği bu modernliğe 'ikinci modernlik' veya 'geleneksizleşmiş toplum' ismini de vermektedir¹. Beck'e göre modernleşme ile birlikte toplumun zenginlik ve refah dağıtma eğilimi dönüşerek, daha çok risk dağıtma özelliği öne çıkacaktır (Beck, 1992: 20).

İkinci modernlik ve riskler üzerine düşünen bir diğer düşünür Anthony Giddens (1994: 17) despotizmin modern dönem öncesi devletlerin özelliği olduğunu, buna karşın faşizmin yükselişi, Holokost ve Stalinizm gibi 20. yüzyıl tarihindeki önemli olayların, totaliter eğilimli bireyleri kurumsal parametrelerinden dışlamak yerine içine almakta olduğunu belirtir. Ulrich Beck, Anthony Giddens ve Scott Lash ile yaptığı ortak çalışmasında (1994) aynı zamanda modern toplumdaki risklerin kedi üstüne düşünen modernleşmeden (*modernité reflexive, reflexive modernization*), insan eliyle üretilen ve savaşların endüstriyelmesiyle yani insani şiddet tehditlerinden ve yine kendi üstüne düşünen modernleşme ile bireyin toplumsal aidiyetlerinin anlamını kaybetmesinden kaynaklı olduğunu belirtmektedir (Giddens, 1994: 108; Beck vd. 2003a). Diğer yandan, risklerin yoğunluğunun ve belirsizliğinin arttığının; küreselleşme sayesinde benzerlerinin dünyanın her yerinde görülebilir olduğunun; risklerin çoğunlukla bireyin elinden çıktığı dolayısıyla yersiz, yurtsuz bir şekil aldığıının da altını çizmektedir. Risklerin bu özellikleriyle

¹ *Modernizm ve post modernizm üzerine düşünürler tarafından çeşitli isimlendirmeler yapılmıştır: Ulrich Beck gibi Anthony Giddens (1994) ileri modernlik, post-modernlik veya modernliğin radikalleşmesi; Alain Touraine (1969) post-endüstriyel toplum (sanayi sonrası); Christopher Lasch (1979) narsist kültürü; Richard Sennett (1979) mahremiyet zorbalığı; Zigmunt Bauman (2000) akışkan modernlik; Niklas Luhmann (2002) ayrışmanın teorisi ve Kanadalı sosyolog Michel Freitag (2002) toplumun unutuşu olarak kavramsallaştırılmıştır.*

birlikte, modern toplumlardaki temel risklerin nükleer çatışmalar ve yüksek yoğunluktaki savaşlar; çevresel yıkımlar; ekonomik büyüme mekanizmalarının çöküşü ve totalitarizmin gelişimi (totaliter rejimlerle benzerlik gösteren baskıcı hükümet türleri) şeklinde tezahür edebileceğini öne sürmüştür (Giddens, 1994: 177). Risk kavramı, önceki çağlarda bireyin karşılaşabileceği tehlikeleri tanımlamak için kullanılırken, günümüzde bu tehlikelerin giderek ön görülemez ve belirsiz olması ve küreselleşme ile belirsizlik ve dengesizliklerin yerel seviyeden uzaklaşması, post modern toplumların özelliği olarak öne çıkmaktadır. Beck'in altını çizdiği ve sanayi toplumları, sanayi sonrası ve post modern toplumlardaki risk kavramının değişiminin en önemli göstergesi risklerin tesadüfi oluşum şekillerinin son bularak, bireyler ve onların kararları çerçevesinde oluşmasıdır. Bu sebeple yeni riskler, siyasi, toplumsal ve yönetsel olarak ortaya çıkabilecek tehlikelere göz yumularak verilen kararlar olarak tanımlanmaktadır (Çuhacı, 2007: 139-41). Bireylerin kararlarından yola çıkarak oluşan riskler, bilgi ve bilinç kavramlarının da post modern toplumda yeniden tanımlanması veya anlamlarının yeniden düşünülmesine neden olmuştur. Risk toplumunda bilginin yoğunluğu, sorumsuz kullanımı ve bilgisizlik çeşitli sorunlara yol açabilmektedir. Nasıl ki bilgisizlik toplumun ilerlemesi için gereken eleştirel düşüncenin gelişimini olumsuz etkiliyorsa, aşırı bilginin de yanlış kullanımı bireyin yanlış kararları ile yeni riskler doğuracaktır. Gerçek-sonrası (*post-truth*) kavramının da ileri modernleşme döneminde yeniden ön plana çıkan bir kavram olması bu bağlamda önem taşımaktadır. Özellikle de teknolojinin gelişmesi ve internet ağının yayılması ile gerçeğe ve doğru bilgiye erişim giderek zorlaşmış, bu durum bireyleri spekülasyon, skandal ve doğruluğu teyit edilmemiş bilgilerin ve bu bilgileri propaganda aracı haline getirmiş liderlerin peşinden gitmeye yöneltmiştir.

Siyaset ve ekonomi alanındaki belirsizlik, dünyada artan terör olaylarının yarattığı güvenlik sorunundan beslenerek, seçmenleri var olan düzeni ve doğruları sorgulamaya yöneltmiştir. Üretilen politikaların önemini kaybetmesi, yeni projelerin üretilmemesi ve üretilen siyasetlerin güvenlik alanında tatmin edici bulunmaması seçime hazırlanan adayların ve seçmenlerin önündeki yeni siyasi risklerdir. Oysaki Beck'in önerdiği şekilde kendi üstüne düşünen modernleşme kavramı toplumun özeleştirici yapabileceği özelliğinin de altını çizmektedir (Koyuncu & Delibaş, 2012: 174). Bilgi ağlarının genişlediği post-modern toplumda seçmen, alınan kararlardan haberdardır, bu kararları takip edebilir ve aktif vatandaşlık ilkesi çerçevesinde sadece oy vermekle kalmayıp, siyasi eylemini sivil toplum kuruluşlarında veya bireysel örgütlenmeler çerçevesinde gösterebilme şansına sahiptir. Dolayısıyla siyaset önemini kaybediyor gibi görünse de seçmenlerin oy verme aracılığı ile siyasete katılımlarındaki artış bir yandan özeleştirici yapan toplumların varlığını gösterirken diğer yandan da bilgisizliğin veya bilginin sorumsuzca kullanımıyla alınan kararların yeni riskler doğurduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu yeni riskler arasında en çok gözlemlenen, bireyin teknolojik ve bilimsel ilerlemesine yol açan bilgisi ile toplumsal dönüşümlere yol açan yapay risklerdir (Yalçıkaya & Özsoy, 2003: 7). Yapay risklere küresel ısınma, etnik ve kültürel çatışmalar, muhafazakâr ve içe dönük siyasi eğilimler, kitle imha silahları, nükleer ve siber saldırılar, terörizmin endüstriyelleşmesi, beyin göçü ve kitlesel göçler örnek

gösterilebilir. Bu örnekler karar alıcıların bireysel kararları tarafından ve Beck'in öne sürdüğü modernleşmenin özünde kendi üstüne düşünme, eleştirel ve bilinçli hareket etme kavramları ile de şekillenmektedir. Çünkü risk kavramı Beck'e göre, bizim toplumsal kararlarımızın öngörülemeden etkilerini kontrol edilebilir ve öngörülebilir kılma çabasıdır, dolayısıyla riskler doğal süreçler değil, bireysel kararların ürünüdür. (Beck 2003b: 29). Özellikle siyasi risklerin yapay, üretilmiş ve belirsiz olmalarında sadece siyasi karar alıcılar değil, bu kararların yayılması ve halka ulaştırılmasını sağlayan kitle medyaları ve sosyal medya ağları da etkindir. Bu sebeple, risklerin tanımlanması, görünür olması ve toplumsal olarak üretilmesinde medyanın etkisi yadsınamazdır (Cottle, 1998: 7). Güvensizliğin ve tehlikelerin evrensel olma özelliği aynı zamanda kitle medyasının etkisiyle riskin kamusal bilinçte de sınır tanımaz bir hale geldiğini gösterir. Küreselleşen risk toplumunda, kontrol edilemeyen kontrolünü yeniden üretme takıntısı her alanda, siyaset, ekonomi ve gündelik hayatta mevcuttur. Dolayısıyla, bu kontrolsüz olanı sürekli kontrol etmeye çalışma çabası, risk toplumundaki bireyleri sürekli güvensizlik ve korku ile yaşamaya da yönelmektedir. Bu güvensizlik, korku ve belirsizlik düzeninde -özellikle terör olaylarının tüm dünyada yaygınlaşması ile- kanunların katılaşması, 'totaliter' güvenlik önemlerinin artması ve 'korku ekonomisi'nin yaygınlaşması ile ekonomik krizlerin ve bilinçli toplumsal gözetlenmelerin (güvenlik adına bireylerin kontrolden geçirilmesi gibi) de önünü açmaktadır (Beck, 2003b: 31).

Terör olaylarının Avrupa'da ve Türkiye'de artış göstermesi ve bu olayların öngörülemez riskler oluşturması, devletleri önemli güvenlik politikaları almaya yöneltmiş ve muhafazakâr politikaların daha da güçlenmesini sağlamıştır. İngiltere'nin Avrupa Birliği'nden ayrılıp ayrılmamasına dair görüşün 23 Haziran 2016'da oylandığı referandum sonunda çıkan *Brexit*, yani ayrılma, kararının (%51,9 AB'den ayrılma, %48,1 AB'de kalma, İngiltere'deki seçime katılım oranı %73'tür) ise, küresel ekonomik dalgalanmaların özellikle orta sınıfın iş ve yaşam şartlarını belirsizliğe sürüklemesi nedeniyle seçmen tarafından bir isyanın dile getirilişi olarak tezahür etmektedir. Dolayısıyla Avrupa'da birkaç yıldır yaşanan benzer sorunlar 'Brexit-Trump sendromu' şeklinde Amerika ve İngiltere'de de görülmektedir. Michael Jacobs ve Mariana Mazzucato (2016) orta sınıfın hayat standartlarındaki değişimin nedeninin küreselleşmenin etkisinin yanında, güncel siyasi ve ticari tercihlerin bir sonucu olduğunu da belirtmektedirler. Bununla birlikte AB'den çıkma kararı sadece ekonomik nedenlere dayanmanın veya Avrupa'ya karşıtı düşüncelerin yanı sıra, siyaset yapıcılarını (*policy makers*) tarafından alınan belirsiz tercihlerin ve küreselleşme karşıtlığının da sonucunda ortaya çıkmış bir hareket olarak okunmaktadır. Küresel bir başkent olan Londra'da çoğunlukla AB'de kalma kararı çıkarken, endüstrileşme anlamında kısıtlı olan ve ortalama gelirin durgun olduğu ve küresel piyasalardan beslenemeyen İngiltere'nin kuzey bölgelerinde ise güçlü bir ayrılma kararı çıktığı seçim sonuçlarından ortaya çıkan ve sosyo-ekonomik tabanın ihtiyaçlarını gösteren bir veridir (Jacobs & Mazzucato, 2016). Referandum kampanya sloganında, 'Kontrolü geri alalım' (*Let's take back control*) söylemi ile yaşam standartlarının iyileştirilmesine dair karar alıcı kurumların eksikliğinin vurgulanması, küresel risklere karşı toplumun taleplerini ortaya koymaktadır.

(Coyle, 2016: 23). Dijital devrim ve teknolojik gelişim, iyi eğitilmiş toplumsal kesim ve küresel başkent Londra için ekonomik kalkınmayı pekiştirirken; kırsal kesimlerde küresel gelişmeden pay alamayan toplumsal grupların ekonomik daralma içerisinde yaşamını sürdürdüğünü ve AB ile ilişkileri kesmeye hazır bulunduğunu göstermiştir. Özellikle işçi sınıfının ekonomik koşullarının kötüye gitmesi ve seçmenlerin ana akım siyasi partilerden uzaklaşması nedeniyle referandumun ayrılma kararı ile sonuçlanması İngiltere için belirgin ve beklenen bir durum olarak görülebilmektedir, küresel açıdan önemli bir belirsizlik yaratmıştır (Bell & Machin, 2016: 111-2). Dolayısıyla ekonomik eşitsizlikler, belirsiz siyasi kararlar, yükselen göç dalgaları ve terör olaylarının yaygınlaşması küresel belirsizliklerden beslenen yeni risklerin *Brexit* kararının arkasındaki nedenler olarak sıralanabilir. Bu nedenlerin yanı sıra, yükselen popülist söylemin kamuoyu oluşturmada ve *Brexit* kararında önemli etkileri gözlemlenmektedir. Ekonomik belirsizlik ve güvensizlikler, toplumsal yoksunluklarla birleşince farklı toplumsal ve siyasi sınıfların popüler kızgınlıklarını tetiklemiştir.

İngiltere'nin Haziran 2016'da aldığı bu kararın etkilerinin küresel boyutta gerçekleşmesi ve Kasım 2016 Amerikan başkanlık seçimleri sonucunda küreselleşmenin tartışmaya açıldığı ve sorgulandığı diğer bir deyişle küreselleşme-sonrası (*post-globalism*) döneme evrildiğimizin göstergesi olabilecek durumlardır. Beck'in tanımladığı anlamda yeni, öngörülmesi güç ve bireysel karar ve tercihlerin yönlendirdiği risklerin, teknolojik gelişme ile yükselişe geçtiği risk toplumu giderek genişlemektedir. Bu sebeplerle, risk toplumunda gerçekleşen seçimlerde gerçek-sonrası ve popülist söylemlerin seçmeni ve seçmen davranışlarını yönlendirmede etkili olduğu varsayımının doğruluğunu korumakta olduğunu söyleyebiliriz.

3. Gerçek-sonrası Dönemde Popülist Söylem

Beck'in tanımladığı olduğu kendi üstüne düşünen modernleşme veya risk toplumu kavramları, kararların ve karar alıcıların öneminden bahseder. Özellikle de siyasi liderler tarafından alınan bu kararlar, küresel etkilere sahip olacaklarından, var olan riskleri arttırmaya veya belirsizlikleri tetiklemeye neden olabilirler. Özellikle son birkaç yıldır yükselişe geçmiş olan, popülist söylemin ve siyasetin risk toplumunu nasıl etkilediğini, güncel araştırma verileri ve İngiltere ile Amerika'nın seçim deneyimleri üzerinden incelemek teorik yaklaşımların somut etkilerinin görülebilmesi açısından önemlidir.

İngiltere'de gerçekleşen referandum ve Amerikan başkanlık seçimleri sonuçları, siyasal ve küresel risklerin, yöneten ve yönetilenlerin popülist eğilimlerinin gelişimine katkı sunduğunu göstermektedir. Ekonomik belirsizlikler ve kültürel çatışmalar teknolojik gelişmelerle eklenince küresel risklerin (terör olayları, göç dalgaları, sosyal eşitsizlikler vb.) ön görülmesi giderek güçleşmiştir. Risklere açık, kırılgan ve doğruların önemini yitirdiği sosyal ve ekonomik düzende, popülizm ve popülist söylemliler yükselişe geçmektedir. Cas Mudde'ın (2007: 23) tanımına göre "popülizm, toplumu 'saf halk' ve 'yozaşmış elit' olarak iki homojen ve zıt gruba ayıran ve siyasetin, halkın umumi rızasının

(*volonté générale*) dile getirilmesi olduğunu savunan mikro-merkezci bir ideolojidir". Mudde'ın popülizm tanımlaması içerisindeki zıt gruplar ayrımı Ernesto Laclau'nun (2005) çalışmalarının ürünü olan elit/halk zıtlığına dayanırken, mikro-merkezci tanımlaması ise Michael Freeden'in (1996) biçimsel yaklaşımı çerçevesinde temellenmektedir. İdeolojileri makro ve mikro olarak ayıran bu yaklaşım, ideolojik inanç sistemlerinin içyapısını inceleyen bunları iki gruba ayırır. Liberalizm ve sosyalizm gibi makro merkezci ideolojiler (*thick-centred macro ideologies*) toplumların karşılaştığı tüm önemli siyasi sorunlara çözümler sunabilen, kapsayıcı düşüncelerdir. Milliyetçilik ve popülizm gibi mikro merkezci ideolojiler (*thin-centred micro ideologies*) ise toplumdaki belirli siyasi sorunlara çözüm üretebilecek, hedefi kısıtlı düşünce biçimleridir. Fakat mikro merkezci ideolojiler, daha özel olay ve sorunları tanımlayabilir olduklarından, örneğin popülizm hem sağ hem de sol siyaset tarafından kullanıldığından, daha geniş siyasi grupların ilgisini çekebilirler (Kaltwasser, 2013: 478). Dolayısıyla popülizmin mikro ideoloji olarak tanımlanması etkililiğinden ödün vermemektedir. Belirli kırılma ve geçiş dönemlerinde hedef ve inançlarını kaybetmiş halkı canlandırmak popülist söylemlerle mümkün olabilmektedir. Popülizm bir siyasi stil, söylem, organizasyon olarak karşımıza çıkabildiği gibi, etkisi özellikle de kriz, kırılma ve tehdit gibi olguların yoğun yaşandığı dönemlerde artmaktadır. Krizler çoğunlukla seçmenler ve temsilciler arasında karşılaşılan meşruiyet ve/veya temsil sorunlarından meydana gelebildiği gibi göç, ekonomik zorluklar, askeri tehditler veya toplumsal değişimler sonucunda da oluşabilmektedirler (Moffitt & Tormey, 2014: 391). Bu gibi siyasi kriz dönemlerinde halkı bir arada tutan, içeriği basit, milli duyguları ve toplumsal hafızayı okşayıcı söylemleri tercih eden liderlere ve popülist söylemlere ihtiyaç duyulduğu çeşitli akademik çalışmalarda öne sürülmüştür².

Günümüzde merkeze yakın, popülist eğilimli liderler ve siyasi partiler batılı demokrasilerde hızla yer almaya başlarken, esasen bu siyasi oluşumlar 1960'lardan itibaren AB parlamentosu seçimleri ve AB ülkelerinin ulusal seçimlerinde ortalama oylarını iki katına çıkarmışlardır. Aynı zamanda kazandıkları sandalye sayısı da üç katına çıkarak %3,8'den %12,8'e ulaşmıştır. Popülist partilerin, hareketlerin ve liderlerin güçlenmesinde etkili olan ekonomik arka planın yanı sıra, kültürel değişimlerden kaynaklı bir karşı çıkıştan da bahsedilebilmektedir. İyi eğitilmiş genç kuşakların daha ilerici, kültürel çeşitliliğe ve post-materyal değerlere (sol-liberal Yeşiller partisi ve benzeri ilerici çevre hareketlerinin, cinsiyet

² *Popülizm literatürü için bakınız: Hans-Georg Betz. 1994. Radical Rightwing Populism in Western Europe. New York: St Martin's Press; Piero Ignazi. 2003. Extreme right parties in Western Europe. New York: Oxford University Press; Herbert Kitschelt with Anthony J. McGann. 1995. The Radical Right in Western Europe: A Comparative Analysis. Ann Arbor: University of Michigan; Pippa Norris. 2005. Radical Right: Voters and Parties in the Electoral Market. New York: Cambridge University Press; Ruth Wodak, Majid KhosraviNik and Brigitte Mral. Eds. 2013. Right-Wing Populism in Europe. London: Bloomsbury; Carlos de la Torre. Ed. 2015. The Promise and Perils of Populism: Global Perspectives. Lexington, KT: University of Kentucky Press; Matt Golder. 2016. 'Far Right Parties in Europe.' Annual Review of Political Science 19:477-97.*

eşitliği ve insan haklarının desteklenmesi gibi) yönelmesi, buna karşın yaşlı ve daha az eğitilmiş kuşağın geleneksel normlarının değişmesi ve bu ilerici değerleri reddetmesi popülist söylemlere karşı kayıtsız kalamadıklarını göstermektedir (Inglehart & Norris, 2016: 3). Kuşaklar arası kültürel çatışmanın, ekonomik nedenlerle daha da keskinleşmesi, seçim dönemlerinde özellikle Avrupa'da popülist liderlere olan eğilimin arttığını göstermektedir. Inglehart ve Norris araştırmalarında, popülist hareketlere destek verenlerin kültürel değerleri, demografik ve toplumsal özelliklerini bir arada analiz ettiklerinde 'yaşlı kuşaktan, erkek, az eğitilmiş, dini ve etnik anlamda çoğunlukta olan, göçmen karşıtı, küresel ve ulusal yönetime güven duymayan, otoriter değerleri destekleyen' bir toplumsal taban görüntüsü çıkmaktadır. Popülist söylemlerde öne çıkan, geleneksel değerlere yapılan çağrı ve bu değerlerin çöküşte olduğunun gösterilmesi, özellikleri bahsedilen bu toplumsal tabanda, kendi ülkesinin önde gelen değerlerine yabancılaşmış ve paylaşmadıkları ilerici kültürel değişimin gerisinde bırakılmış hissi yaratmaktadır.

Bu değerlendirme *Brexit* kararı ardından yapılan sosyolojik araştırmaların sonuçlarıyla da birebir örtüşmektedir. 18-24 yaş arası seçmenlerin %75'i AB referandumunda kalma kararı verirken, 65 yaş ve üstünde olan ve AB'de kalmak isteyenlerin oranı %39'a düşmektedir. Sınıfsal ve etnik analizlere bakıldığında ise varlıklı orta sınıfların, tam veya yarı zamanlı çalışanların, etnik azınlıkların ve Müslümanların AB'de kalma taraftarı oldukları, buna karşın orta alt gelirli, işsiz, az eğitilmiş ve beyaz Hristiyanların AB'den çıkmak istedikleri seçim sonrası araştırmalarda görülmektedir (Glaze, 2016). AB referandumundan bir ay sonra yapılan kapalı grup araştırması ise AB'den çıkma yönünde oy verenlerin, bu kararın siyasi ve toplumsal sonuçlarından emin olmadıklarını ve kamuoyunun çıkma yanlısı politikacılar tarafından manipüle edildiğini, kampanya sürecinde yanlış bilgi veya gerçek bilgi eksiği olduğunu fakat buna rağmen verdikleri oydan pişman olmadıklarını açıklamışlardır. Kalma taraftarı ise, kampanyada yanlış bilgi ve yönlendirme olduğunu, referandum sonucunun siyasi farklılıkları daha görünür hale getirdiğini ve polarizasyonu arttırdığını dolayısıyla ülkenin siyasi ve toplumsal uyumunda sorun yaşanabileceğinden kuşku duyduklarını belirtmişlerdir (Latter, 2016). Referandum sonrası araştırmalar ve Amerikan seçim sonuçları popülizm ile gerçek-sonrası (post-truth) politikaların ve söylemlerin örtüştüğünü göstermektedir. Gerçek-sonrası siyaset Uzunoğlu'nun (2016) tanımladığı üzere, siyasette 'doğruların, hakikatlerin, olguların önemini yitirdiği' bir dönemdir. Gerçek-sonrası siyasette söylemler aynı zamanda çeşitli medya kanallarında, özellikle de sosyal medya ağlarında, haber kaynağının çeşitlenmesi nedeniyle doğrulanması gereken olgular haline gelirken, gerçeklerle iç içe geçtiği görülmektedir (Davies, 2016). Daha önce bahsedilen, kültürel çatışma ya da bozulmanın özellikle siyasi bilginin kaynağına ulaşmada ve siyasi kültürde çatışmaları da beraberinde getirdiği ve popülist söylemin gerçeklerle olguların karıştığı noktadan yükselişe geçtiği söylenebilir. Dolayısıyla sınırları belirsiz, kaynağı çoğu zaman komplo teorilerine dayanan ve devletin ideolojik aygıtları tarafından özellikle de seçim dönemlerinde sosyal ağlar üzerinden yayılan, doğruluğunun teyit edilmesi gereken, sahte ve yalan bilgiler yani gerçek-sonrası dönem popülizmin güçlenmesine hizmet ettiği gibi toplumsal, ekonomik ve siyasi

risklerin de artmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda, Beck'in tanımladığı kendi üstüne düşünen ve eleştirel modernleşmenin de ötesine geçtiğimiz sanal ve yapay riskler döneminin de içinde olduğumuzun kanıtıdır.

İngiltere'nin AB referandumundan birkaç ay sonra gerçekleşen ABD başkanlık seçimlerinde de gerçek-sonrası politikaların ve popülist söylemlerin artışa geçtiği dolayısıyla risk toplumunun genişlemekte olduğu gözlemlenmiştir. Kutuplaştırıcı, ırkçı, yabancı düşmanı ve beden üzerinden yürütülen, biyo-politika temelli bir siyasi söylemi benimseyen başkan adayı Doland Trump, yarışın galibi olarak dönemin kavramlarını lehine kullandığını göstermiştir. Düşünürler popülizmin düzen karşıtlığı, otoriterleşme, yerli halkın çıkarlarını koruma siyaseti (*nativizm*), güçlü lider, geleneksel değerler, milliyetçilik ve halkın iradesi gibi temel kavramların üzerine oturduğunun altını çizmişlerdir. Popülizm var olan her çeşit otoriteye, yerleşmiş düzene, siyasi lidere bankalara ve tüm ekonomik sisteme, ana akım medyaya, entelektüellere ve tüm elit sınıflara karşı, sıradan halkın gücünü ve önemini yansıtır. Bir siyasal iletişim aracı olarak popülist retoriği kullanan liderlerin siyasi varlığının olmazsa olmazı elit karşıtlığı ve kolektivizmdir (toplumsal ortak çıkarlardır). Oliver ve Rahn'ın 2016 Amerikan seçimlerindeki popülist söylem üzerine yaptıkları araştırmanın sonuçları Trump'ın düzen karşıtlığını söylemlerinde kullandığı kelimeler üzerinden göstermektedir. Siyasi suçlama, 'bizim ülkemiz', 'bizim milletimiz' sloganı, 'onlar' ve 'bizler' ayrışması, yabancı ülkeleri uluslararası tehdit olarak görme yatkınlığı ve dilde sadeliğe önem vermesi Trump'ın söyleminde öne çıkmaktadır. Araştırmaya göre, Trump'ın bir cümle içerisinde kullandığı ortalama kelime sayısı 9.55'tir ve kullanılan kelime çeşitliliği açısından Trump diğer liderlerin gerisinde kalmıştır. Buna karşın Sanders 21.38 ile en çok kelime kullanan lider olmuştur. Araştırmanın Amerikalı seçmenler üzerine olan ayağı ise, popülist siyasetin elit karşıtı olduğunu ve elit karşıtlarının komplo teorilerine daha açık, güven düzeyi düşük olan, yerel halkın çıkarlarını düşünen ve tutucu bireyler olduğunu göstermektedir (Oliver & Rahn, 2016: 191-94-99). Dolayısıyla çalışma hem seçimde hem de lider söyleminde popülizmin yükselişini gözler önüne sermektedir.

Son dönem batı demokrasilerinde popülizm, sadece çatışmacı politikalar ekseninde sıradan vatandaş yerleşmiş olan düzene karşı seferber etmek değil, aynı zamanda kapsayıcı kitle politikaları yürüterek tüm halka çağrı yapma amacı da güder. Bu sebeptir ki popülist siyaset çoğunlukla kişiselleşmiştir (Canovan, 2004: 243). Popülist ideoloji *Weberyen* anlamda rasyonel tahakküm ve meşruiyetten gücünü almaya çalışırken içerisinde aynı zamanda, güçlü karizmatik ve halkın rızasını yerine getiren bir lideri ve temsili demokrasinin gerekleri olan seçimleri, halk oylamasını, kamuoyu yoklaması olan anketleri ve referandum gibi araçları da barındırır. Popülist siyaset, bir yandan demokratik araçları kullanırken diğer yandan liderin kendini nasıl tanıttığı, nasıl performans gösterdiği yani karizması üzerine odaklanır. Bu canlı, hareketli ve halka yakın liderlik tipi siyasetin, kişiselleşerek parti odaklı olmaktan çok lider odaklı olmasını, aynı zamanda mesafeli ve bürokratik özelliklerden uzaklaşarak samimiyet üzerine kurulmasını sağlar (McDonnell, 2016: 721). Bu birleştirici özelliklerinin yanı sıra, çok kültürlülüğe karşı tek kültürlülük (*ethnocentrism*); uluslararası

işbirliğine ve küreselleşmeye karşı ulusal çıkarlar; uluslararası dolaşıma açık sınırlar yerine bireyin, sermayenin, ticaretin dolaşımına kapalı sınırlar; özgür ve ilerici liberal politikalar yerine, geleneksel ve beden kontrolüne, yani biyo-iktidar güçlendirmeye dayalı politikalar, popülist liderlerin önde gelen politikaları arasındadır (Inglehart & Norris, 2016: 6-7). Michel Foucault'nun (2004) biyo-politika kavramı milli kimliğin oluşturulmasında siyasi iktidarlar tarafından kullanılan nüfus planlama stratejilerinin önemini açıklamaktadır. Biyolojik sürekliliği sağlamak, nüfusu planlamak ve homojen bir ırk yaratmak için öne sürülen beden temelli politikalar ve özellikle kadın bedeni üzerinden geliştirilen söylemler, popülist liderler tarafından kullanılmaktadır. Biyo-iktidarın dönüştürücü ve düzenleyici gücü, bireylere neoliberal siyasi gerçekliğin dayatılması ve yaşamlarına müdahale edilmesi şeklinde somutlaşır (Baştürk, 2012: 69). Donald Trump'ın seçim söylemlerinin odak noktasında, milliyetçi ve popülist yaklaşım çerçevesinde, erkek egemenliği ve bu egemenliğin kontrolü altında olan pasif nesnelere olarak kadınlar ve LGBTİ bireyleri yer almıştır (Gökırsel ve Smith, 2016: 80). Donald Trump'ın erkeklığe övgü yapan beden politikaları, biyo-iktidarın dönüştürücü etkisinin seçim döneminde ne kadar güçlendiğinin göstergesidir. Tüm bu politikalara eklenen yüksek tonlu, tartışırma ortamını sürekli olarak yeniden üreten söylemler ve sosyal ağlarda hızla yayılıp, her zaman erişilebilir olan popülist söylem, her an maruz kalınan bir propagandaya dönüştürmektedir. Bu bağlamda, Trump'ın iletişim stratejisi Amerika'daki, iki temel toplumsal ve siyasi eğilimi öne çıkarmaktadır: başkan adayının kısıtlı siyasi bilgisi ve destekçilerinin çoğunun üniversite diplomasının olmayışı. 2016 seçimleri süresince Amerikan toplumunda ortaya çıkan bu iki temel durum, Trump'ın popülizminin birleştirici bir amaç gütmeyeceğini ve siyasi elitlerle sıradan Amerikan vatandaşları arasındaki ayrılığın söylemleri aracılığı ile kasti ve ideolojik olarak suistimal edildiğini göstermektedir (Cherkaoui, 2016).

Popülist söylemin ve içeriğinin yoğunluğu aslında hedef kitleyle de uyum içerisindedir. Çoğunlukla, aşırı sağ siyasi liderler tarafından benimsenmiş olan popülist söylem halk için halka rağmen hedefindeyken, aşırı sol siyasi eğilimler tarafından benimsenen popülizm ise daha çok halk için halkın yanında olma eğilimindedir. Bu durumun en iyi örneği olarak Alexis Tsipras'ın benimsediği sol popülist söylem öne çıkmaktadır. Tsipras'ın siyasi söylemi üzerine yapılan çalışmalar, sol popülizmin halkın yanında yer alarak daha eşitlikçi bir yönünün olduğunu ve halkı ihtiyaç sahibi ve korunmaya muhtaç şekilde görmek yerine, halkı siyasi hareketin içerisine dâhil ederek, siyasi lider veya partiyle halk arasında müşterek bir bağ kurmayı hedeflediğini belirtirler (Stavrakakis & Katsambekis, 2014: 126-32). Sağ ve sol eğilimlerin popülist söylem kullanışı değişiklik gösterse de aşırı siyasi hareketlerin popülizmi tercih ediyor olmaları ikna etmeye çalıştıkların halkın özelliklerinden bağımsız değildir.

Lipset 1960'lardaki çalışmalarında aşırı hareketlerin düş kırıklığına uğramış, bireysel başarısızlıkları olan, toplumsal olarak dışlanmış, ekonomik olarak güvensiz hisseden, eğitimsiz, deneyimsiz, bilgisiz ve otoriter yapılı kişileri hedef aldığını belirtmektedir (Lipset, 1960: 175). *Brexit* sonucuna yönelik yapılan araştırmaların ortaya çıkardığı az gelirli, düşük

eğitim seviyesine sahip, işsiz, göçmen karşıtı seçmen profili ve Amerikan seçimlerinde Donald Trump'a oy veren benzer profildeki seçmenler, popülist siyasetin ürünleri olarak ortaya çıkmaktadır. Trump'a oy veren seçmen, yerel ve milli değerlerine bağlı, toplumsal olarak dışlanmış, komplo teorilerine heyecan duyan ve ekonomik açıdan karamsar bir kitledir (Oliver & Rahn, 2016: 201). Dolayısıyla ilerici liberal ideolojilere karşı duran, geleneksel toplumsal ve siyasi kültürü yaşatan ve ona öncülük eden, milliyetçi, yabancı ve göçmen karşıtı, içine kapalı, muhafazakâr ve geleneksel kadın erkek rollerini benimseyen yaşlı kuşak, 2016 yılında küresel öneme sahip iki seçimde galip gelen toplumsal gruplar olarak öne çıkmaktadır. Bu sosyolojik taban, batı demokrasilerinde bugüne kadar tespit edilmiş sınıf odaklı ve sağ-sol ayrımına dayanan oy verme biçimini, işçi sınıfının sol partilere, orta sınıfın ise sağ partilere oy verdiği paradigmayı da yerinden oynatmıştır. Dolayısıyla kültürel çatışmalar ve ekonomik belirsizlikler, Lipset ve Rokkan (1967) tarafından öne sürülmüş sınıf temelli oy verme davranışını da dönüştürmüştür. Beck'in de altını çizdiği gibi zenginlik tepede, riskler ise tabanda toplanır, bu bakış açısıyla, ekonomik anlamda kırılğan, eğitimsiz ve toplumdan dışlanmış başka bir deyişle risk altındaki grupların popülist söylemlere yönelmesi güncel siyasi katılım yapısı olarak ortaya çıkmaktadır. Bir yandan sınıf temelli oy verme davranışı değişirken, Beck'in risk toplumu teorisinde risklere maruz kalan alt orta sınıfların yaşadığı belirsizlikler nedeniyle, risklerin sınıfsal ayrımlara dayanan toplumunu yok etmeye değil, güçlendirmeye yönelik bir etkisi olduğu da ortaya çıkmaktadır (Beck, 1992: 35). Beck sınıf anlayışının güçlendiğini söylemekle beraber sınıf çatışmalarının veya sınıfsal ayrımların önceki dönemlerde olduğu kadar bireylerin hayatında belirleyici olmadığını da belirtmektedir (Beck, 1992: 92). Risk toplumunda bireylerin sınıflı topluma duydukları aidiyetin azalmasıyla artık sınıfsal ayrımların değil bireyselleşmiş kültürel kararların, yaşam biçimlerini ve siyasi kararları oluşturmada etkili olduğu görülmektedir.

4. Sonuç

Siyasi ve ekonomik belirsizliklerin ve toplumsal eşitsizliklerin yaygınlaştığı risk toplumunda, toplumsal ve ekonomik talepleri karşılanmayan bireylerin deneyimlerinin popülizmin yayılmasına imkân sağladığı görülmektedir. Popülist siyasi söylemde halkın isteği ve halk egemenliği başroldedir. Halk egemenliği, temsili modern siyasetin, halkın siyasi otoritenin sahibi olduğunun ve tüm siyasi idarelerin meşruiyetini halktan aldığına göstergesidir. Halkın egemenliği düşüncesi demokrasinin pragmatist ve kurtarıcı yüzlerini ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla popülist eğilimi benimseyen liderler kendilerini haklarına, demokrasinin savunucuları olarak göstererek egemen hükümetleri, siyasi partileri ve medya organlarını görmezden gelir ve doğrudan demokrasiyi savunurlar. Demokrasinin içerisinde bir arada bulunan kurtarıcı ve pragmatist yönleri, popülist hareketleri ve liderleri teşvik etmekle birlikte demokrasinin karmaşık yapısını ve zaman zaman gölgede kalan yönlerini de gösterirler. Demokrasinin faydacı yüzü, çatışan çıkar ve fikirlerin kitle iletişim araçları ve kitlesel hareketler vasıtasıyla barışçıl bir şekilde bir araya gelebilmesi; kurtarıcı yüzü ise halkın egemenliği vasıtası ile daha iyi bir dünya umudu vermesidir (Canovan, 1999: 9-11).

Demokrasinin faydacı yönü, karmaşık toplumun yönetiminde kurumların öneminin altını çizerken, kurtarıcı yöndeki meşruiyetin sahibi halk bu kurumlarla çatışma halindedir. Dolayısıyla Canovan'ın belirttiği demokrasinin bu iki yönü karşılıklı bir bağımlılık içinde varlığını sürdürmektedir. Bu bağımlılık demokrasinin iyi ya da kötü çalışmasına da yol açabilmektedir. Popülizm bilimsel araştırmalarda ve toplumsal algılanışında olumsuz çağrışımlara yol açabildiğinden, düşünürler zaman zaman iyi ve kötü popülizm gibi ayrımlara da gitmişlerdir. Fakat popülizm, halkı etnik anlamda ele alan ve ahlaki açıdan etkileyici bir dil kullanarak halkı yönlendirme hedefiyle yola çıkanlar için demokrasiye bir tehdit olarak algılanabildiği gibi halkı kazanmak ve ona hizmet etmek amacıyla yürütülen popülist ideoloji demokrasinin bir kazanımı haline gelebilmektedir.

Sınıfsal ayrımlardan çok kimlik siyasetinin yoğunlaştığı ve yerli halkın 'saf halk' olarak tanımlandığı ve kimin yerli kimin yabancı olarak gösterilmesinin karmaşa yarattığı söylemlerin yanında, günümüzde Avrupa'daki sağ partiler kültürel farklılaşma terimini kullanmaya başlayarak her bireyin farklılıkları ve kendi kimliği olduğunu kabul etmeye başlamışlardır (Kaltwasser, 2013: 480). Toplumsal entegrasyonlarında ve bağlılıklarında sorun yaşayan ve küreselleşmeden payını alamayan, ekonomik açıdan korunmasız ve güncel siyasette aradığını bulamayan grupların daha çok yönlendiği bir hareket olan popülizm, bu grupların kendi kimliklerini buldukları ve belirsizlerle dolu risk toplumunun tehditlerinden 'halkın egemenliği' düşüncesi ile kurtulabilecekleri bir hareket olarak görülmektedir (Spruyt vd., 2016: 336). Sosyolojik tabanlı araştırmalar seçim sonuçlarının doğrulandığını ve yaş, cinsiyet, eğitim, ekonomik durum, siyasi ilgi ve kültürel sermaye gibi değişkenlerin popülizme yakınlıkla doğrudan ilişkilendirilebileceğini göstermektedir. İngiltere ve Amerika'da özellikle seçim sonrasında yapılan araştırmaların sonuçlarına göre, orta yaş üstü, az eğitilmiş, ekonomik açıdan durağan veya kırılğan durumda olan, siyasetle az ilgilenen, toplumdan dışlanmış ve toplum tarafından damgalanmış, kültürel sermayesi düşük, yabancılaşma hisseden bireyler daha çok popülist hareketlere, söylemlere ve siyasetlere ilgi duymaktadırlar (Spruyt vd., 2016: 342). Bu durum, toplumsal tabanların belirsizliği tetikleyici özelliklerini koruyabileceği, siyasilerin de popülist ve gerçek-sonrası söylemlerle siyasi varlıklarını sürdürmeye devam edebileceklerini göstermektedir. Risk toplumunda karar alıcı siyasetçi, yani seçilen, gerçekleri perdeleyen söylemleri ile seçmeni belirsiz düzenlere yönlendirmeye devam ederken, popülist söylem risk toplumunda hareket alanını genişletecektir. Beck'e göre risk toplumunun genişlemesiyle riskleri üretenler de riskten çıkar elde edenler de risklerin siyasi sonuçlarından etkileneceklerdir. Beck bunu bumerang etkisi olarak tanımlarken modern hatta post-modern toplumda risklerin sınıf, millet veya toplum tanımayan yıkıcı küresel etkisinden bahseder (Beck, 1992: 23). Dolayısıyla risk toplumlarında gelişen popülist ve gerçek-sonrası siyasi söylemler riskleri ve belirsizlikleri artırdığı gibi, küreselleşme karşıtı, uluslararası ağlara kapalı politikalar dâhilinde alınan siyasi kararlar tüm ülkeleri, politikaları ve uluslararası toplumu etkilemeye devam edecektir.

Kaynaklar

- Baştürk, E. (2012), "Michel Foucault'da Liberalizm Eleştirisi: İktidar, Yönetimsellik ve Güvenlik", *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (14), 65-78.
- Bauman, Z. (2000), *Liquid Modernity*, Polity, Cambridge.
- Beck, U. (1992), *Risk Society towards a new modernity*, Sage, London.
- Beck, U. & A. Giddens & S. Lash (1994), *Reflexive Modernization. Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order*, Stanford University Press.
- Beck, U. & W. Bonss & C. Lau (2003a), "The Theory of Reflexive Modernization Problematic, Hypotheses and Research Programme", *Theory, Culture and Society*, 20(2), 1-33.
- Beck, U. (2003b), "La société du risque globalisée revue sous l'angle de la menace terroriste", *Cahiers internationaux de sociologie*, (114), 27-33.
- Bell, B. & S. Machin (2016), "Brexit and wage inequality", in: E.R. Baldwin (ed.), *Brexit Beckons: Thinking ahead by leading economists*, CEPR Presss, London, 111-14.
- Betz, H.G. (1994), *Radical Rightwing Populism in Western Europe*, New York: St Martin's Press.
- Canovan, M. (1999), "Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy", *Political Studies*, (47), 2-16.
- Canovan, M. (2004), "Populism for political theorists?", *Journal of Political Ideologies*, 9(3), 241-52.
- Cherkaoui, M. (2016), "Donald Trump: The rise of right-wing politics in America", *Aljazeera Center for Studies Report*, 1-10. <<http://studies.aljazeera.net/en/reports/2016/07/clone.of.donald-trump-rise-wing-politics-america-1.html>>, 22.12.2016.
- Coyle, D. (2016), "Brexit and Globalization", in: E.R. Baldwin (ed.), *Brexit Beckons: Thinking ahead by leading economists*, CEPR Presss, London 23-27.
- Çuhacı, A. (2007), "Ulrich Beck'in Risk Toplumu Kuramı", *Sosyoloji Dergisi*, 3(14), 129-157.
- Davies, W. (2016), *The Age of Post-truth Politics*, <http://www.nytimes.com/2016/08/24/opinion/campaign-stops/the-age-of-post-truth-politics.html?_r=0>, 17.12.2016.
- De la Torre, C. (2015), *The Promise and Perils of Populism: Global Perspectives*, Lexington, University of Kentucky Press.
- Foucault, M. (2004), *Naissance de la Biopolitique. Cours au Collège de France 1978-1979*, Seul/Gallimard, Paris.
- Foucault, M. (G. Burchell, Trans.) (2004), *Security, Territory, Population*, Picador, New York.
- Foucault, M. (R. Hurley, Trans.) (1978), *The History of Sexuality Volume 1: An Introduction*, Pantheon Books, New York.
- Freeden, M. (1996), *Ideologies and Political Theory: A Conceptual Approach*, Oxford, Clarendon.
- Freitag, M. (2002), *L'Oubli de la Société*, Presses universitaires de Rennes, Rennes.
- Giddens, A. (1994), *Les conséquences de la modernité*, L'harmattan, Paris.
- Glaze, B. (2014), *Who voted for Brexit? How the EU referendum divided generations and social classes*, <<http://www.mirror.co.uk/news/uk-news/who-voted-brexit-how-eu-8277077>>, 22.12.2016.

- Golder, M. (2016), "Far Right Parties in Europe", *Annual Review of Political Science*, (19), 477-97.
- Gökarıksel, B. & S. Smith (2016), "Making America great again"?: The fascist body politics of Donald Trump", *Political Geography*, (54), 79-81.
- Guizzoa, D. & I.V. De Lima (2015), "Foucault's contributions for understanding power relations in British classical political economy", *Economia*, (16), 194-205.
- Ignazi, P. (2003), *Extreme right parties in Western Europe*, New York: Oxford University Press.
- Inglehart F.R. & P. Norris (2016), *Trump, Brexit and the rise of Populism: Economic have-nots and cultural backlash*, <<http://ssrn.com/abstract=2818659>>, 20.12.2016.
- Jacobs, M. & M. Mazzucato (2016), *The Brexit-Trump Syndrome: it's the economics, stupid*, <<http://blogs.lse.ac.uk/politicsandpolicy/the-brexit-trump-syndrome/>>, 21.11.2016.
- Kaltwasser, R.C. (2013), "The response of populism to Dahl's democratic dilemmas", *Political Studies*, (62), 470-487.
- Kitschelt, H. & J.A. McGann (1995), *The Radical Right in Western Europe: A Comparative Analysis*, Ann Arbor: University of Michigan.
- Koyuncu A.A. & K. Delibaş (2012), "Risk Toplumu ve Siyasal Eylem: Risk Olgusunun Türk Siyasetine Yansımaları", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 160-177.
- Laclau, E. (2005), *On Populist Reason*, Verso Books, London.
- Lacsh, C. (1979), *The Culture of Narcissism. American Life in an Age of Diminishing Expectations*, W.W.Norton&Co., New York.
- Latter, J. (2016), *Post-Brexit focus group: No regret from Leavers*, <<https://yougov.co.uk/news/2016/08/11/yougov-focus-groups/>>, 22.12.2016.
- Luhmann, N. (2002), *Theories of Distinction: Redefining the Description of Modernity*, Stanford University Press, Stanford.
- McDonnell, D. (2016), "Populist Leaders and Coterie Charisma", *Political Studies*, 64(3), 719-33.
- Moffitt, B. & S. Tormey (2014), "Rethinking Populism: Politics, Mediatisation and Political Style", *Political Studies*, (62), 381-97.
- Molenat, X. (2009), *La sociologie. Histoire, idées, courants*, Sciences humaine éditions, Auxerre.
- Mudde, C. (2009), "Populist Radical Right Parties in Europe Redux", *Political Studies Review*, 7(3), 330-37.
- Mudde, C. (2007), *Populist Radical Right Parties in Europe*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Norris, P. (2005), *Radical Right: Voters and Parties in the Electoral Market*, New York: Cambridge University Press.
- Oliver, J.E. & M.W. Rahn (2016), "Rise of the *Trumpenvolk*: Populism in the 2016 Election", *ANNALS, AAPSS*, 667, 189-206.
- Sennett, R. (1979), *Les Tyrannies de l'intimité*, Seuil, Paris.
- Seymour, M.L. (1960), *Political Man: The Social Basis of Politics*, Doubleday, New York.
- Simon, C. (1998), "Ulrich Beck 'Risk Society and the media. A catastrophic view?'", *European Journal of Communication*, 13(1), 5-32.

- Spruyt, B. & G. Keppens & F. Van Droogenbroeck (2016), "Who supports populism, and what attracts people to it?", *Political Research Quarterly*, 69(2), 335-46.
- Stavrakakis, Y. & G. Katsambekis (2014), "Left wing populism in the European periphery: the case of SYRIZA", *Journal of Political Ideologies*, (19), 119-42.
- Stein, R. & L. Martin (1967), *Party Systems and Voter Alignments*, Free Press, New York.
- Touraine, A. (1969), *La société post-industrielle: naissance d'une société*, Editions Denoël, Paris.
- Uzunoglu, S. (2016), *Post-truth nedir? Bu sirkte yasamaya mecbur muyuz?*, <<http://journo.com.tr/post-truth-nedir>>, 13.12.2016.
- Wodak, R. & M. Khosravinik & B. Mral (2013), *Right-Wing Populism in Europe*, London: Bloomsbury.
- Yalçinkaya, T. & E. Özsoy (2003), "Risk Toplumu: Bilgi Toplumunun Evriminde Yeni Boyut", *II. Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, Kocaeli Üniversitesi İİBF*, Kocaeli.

Turkan-İpek, I.Z. (2018), "Risk Toplumunda Seçimler", *Sosyoekonomi*, Vol. 26(36), 65-79.